

Ideološka predodžba o ugarskim Nijemcima i o stanju u Ugarskoj bila je, dakako, samo jedna od podstruktura svenjemačke ideologije koja se inspirirala historijskom slikom što ju je već bila priredila njemačka historiografija i publicistika. Pri tome je bila važna podjela evropskih naroda na »kulturne« i na »međunarodne« (Zwischenvölker), uglavnom Slavene, Mađare i Rumunje, tobože nesposobne za život i državnost, prostor kojih bi morao postati područje kolonizacije njemačke »nordijske« rase. U tom se okviru svenjemačka propaganda služila negativnim nacionalnim stereotipima Mađara, Slavena i Rumunja, suprotstavljajući ih isključivo pozitivnom stereotipu ugarskih Nijemaca. U toj su propagandi Nijemci prikazani kao jedini stvaralački etnički element u povijesti toga područja, a Mađari kao jedan od »međunaroda« nesposobnih za kulturne tekovine. Zbog njihova »mongolskog« porijekla oni su se, prema svenjemačkoj propagandi, osjećali u rasnom pogledu kao strano tijelo, a uz to su se miješali s, također rasno nižim, Slavenima i Židovima. To su oni pokušavali nadomjestiti neprekidnim šovinističkim samopotvrđivanjem i asimilacijom Nijemaca kojom su nastojali poboljšati svoju rasnu nesposobnost za kulturu. Pri tome su Svenijemci uvjerali svoju publiku da asimilacijom Nijemaca ne može nastati mađarska nacionalna država jer se radi o samoubilačkoj politici koja širom otvara vrata usponu najopasnijih protivnika Mađara i Slavena, pogotovu Slovaka i Hrvata, te Rumunja, a njima su jedina brana Nijemci koji se ionako moraju pripremiti za konačnu »rasnu borbu« s njima.

Ova informacija o osnovnim problemima, kojima se bavi G. Schödl u svojoj zanimljivoj i izvrsnoj knjizi, može pokazati čitaocu da je riječ o obrascu društvene historije, korisnom pri traženju novih metodoloških putova, i važnom izvoru obavijesti za povijest »Volksdeutschera« prije i za vrijeme II svjetskog rata na području Jugoslavije.

Mirjana Gross

JANEZ TRDINA, BACHOVI HUSARI I ILIRCI. Biblioteka Retro 2. Grafički zavod Hrvatske. Preveo Tone Potokar. Zagreb 1980.

Znamenito memoarno djelo slovenskog književnika Janeza Trdine, prvi put objavljeno još 1901, pojavilo se naposljetku i u hrvatskom prijevodu. Trebalo je da prođe osam desetljeća od onog dana kada je pjesnik Anton Aškerc u pismu autoru od 15. V 1903. opravdano ustvrdio da će Hrvati morati ovu knjigu »smatrati onim što ona jest: važnim i bitnim prinosom za povijest jugoslav. (hrv.) preporoda«, pa da ona postane pristupačnom i hrvatskom čitaocu. Matica hrvatska je, doduše, već uskoro nakon 1945. raspolagala prijevodom ove knjige, ali je u njezinu odboru prevladalo mišljenje da se od njegova izdanja odustane zbog Trdinina pozitivnog odnosa prema religiji, iako je on bio izraziti građanski liberal i žestok protivnik klerikalizma.

Pisac ovih redaka ocijenio je tada u svom referatu veliku vrijednost toga djela za bolje poznavanje razdoblja tzv. Bachova apsolutizma u Hrvatskoj, koje je u našoj literaturi ostalo do tada veoma oskudno obrađeno. Tek 1955. je u prvom svesku Enciklopedije Jugoslavije izašao oveći članak o njemu (str. 268—270), iz pera istog autora, a gotovo u isto vrijeme je ljubljanski Zgodovinski časopis donio u hrvatskom originalu njegov članak »Autobiografski spisi J. Trdine kao izvor za hrvatsku povijest« (VII, 1954, 157—168; kasnije je ovaj tekst, snabdjeven naknadnim bilješkama, prenesen u knjigu J. Šidaka, Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća, Zagreb 1973, 311—324).

Daljnji prilog proučavanju toga razdoblja dao je 1957. ekonomist Dušan Sabolović knjigom »Imbro Ignjatijević Tkalac. Njegovi ekonomsko-politički po-

gledi i rad 1848—1861 godine« (str. 196). Cjelovitiji i do sada najopsežniji prikaz tadašnjega ekonomsko-društvenog razvoja unio je 1969. srpski povjesničar Vasilije Krešić kao uvod u svoju knjigu »Hrvatsko-ugarska nagodba 1868. godine« (Posebna izdanja SAN, Beograd, ćir., str. 15—121).

Uskoro nakon hrvatskog izdanja Trdinine knjige, kojim se izdanjem i poslužila, Mirjana Gross je objavila — kako sama kaže — odlomak velikoga teksta, na kojem i sada radi, pod naslovom »Modernizacija izvana — reforma u Građanskoj Hrvatskoj i Slavoniji za neoapsolutizma« (Časopis za suvremenu povijest XII, 1980, br. 3, 5—55). Kada ovo djelo izrađeno na temelju opsežne arhivske građe i s dobrim poznavanjem novije austrijske literature, bude dovršeno, hrvatska će historiografija opet popuniti jednu od svojih osjetljivijih praznina.

M. Gross se, po ugledu na suvremenu austrijsku literaturu, odlučila za upotrebu termina »neoapsolutizam«, iako stariji naziv povezuje ovaj sistem 10-godišnje vladavine nakon revolucije 1848/49. s imenom Aleksandra Bacha kao ministra unutrašnjih poslova. Premda Bach nije bio tvorac toga sistema, suvremenici su ga opravdano smatrali njegovim najistaknutijim nosiocem koji mu je po svom represivnom aparatu i podložnom činovništvu utisnuo jak osobni pečat. Odatle i nadimak »Bachovi husari« koji je već tada postao značajan za sve neposredne proizvodnike toga sistema.

Sudeći po objavljenom »odlomku«, M. Gross će zacijelo uspjeti da razdoblje neoapsolutizma u Hrvatskoj, koje je obilježilo prekid s feudalnom prošalošću, ma koliko taj bio nedovoljno odlučan, prikaže u svima njegovim komponentama od političkog okvira i ekonomske podloge do razvoja nacionalne kulture.¹

Prevodilac Trdinine knjige Tone Potokar, poznat odavna po svojoj djelatnosti na popularizaciji slovenske književnosti u nas, popratio je tehnički pomnivo pripremljenu knjigu nekim podacima koji bi je trebali čim više približiti današnjem čitaocu. Razumljivo je da je, između ostaloga, dodirnuo i pitanje sukoba između Trdine i Antuna Mažuranića, ravnatelja riječke gimnazije na kojoj je Trdina bio

¹ Ostavljajući detaljniju ocjenu za izlazak cjeline najavljenog djela, dodajem ovdje samo neke napomene o manjim netočnostima koje se mogu ispraviti u konačnom tekstu.

Anton Springer, poznatiji kao historičar umjetnosti, ne može se 1850. uvrstiti među »austrijske Nijemce« (12, bilj. 8), jer se tada nacionalno osjećao Čehom i pristajao uz češki politički program. Usp. o tome odličnu raspravu Jana Heidle-
ra, Antonin Springer a česká politika v letech 1848—1850, Rozpravy ČAV, řída 1, čís. 52, Praha 1914. i knjigu J. Šidaka, Studie iz hrvatske povijesti za revolucije 1848—49, 1979, 331.

Imbro Ignjatijević Tkalac nije se zvao Ignjat (26, bilj. 45).

Knjiga I. Perkovca (1905) ima dvostruki naslov: Pripoviesti. Iz Bojnoga odsjeka, jer označava dvije sadržajno i vremenski odvojene cjeline (ne: Pripoviesti iz Bojnoga Odsjeka; 21, bilj. 32).

Djelo H. Friedjunga, Oesterreich von 1848 bis 1860 (1908—12), ne može se označiti »nedovršenim« (5, bilj. 1), jer je ono jedna potpuno dovršena cjelina.

Inicijali imena triju vrhovnih komandanata koji su spašavali Austriju (Windischgrätz, Jelačić, Radetzky) i postali 1848. lozinkom vojnih krugova spojeni su s malom promjenom drugog imena u riječ WIR, tj. *mi*, a ne WJR (17, bilj. 70; s pozivom na Friedjunga II, 236, gdje toga nema), čime ova kratica tek dobiva neko značenje.

Nisu potpuno točne ni neke uopćene tvrdnje kao: seljaci su imali pravo ispaše samo na vlastitom posjedu (47); Thunova reforma omogućila je donekle sustavnu organizaciju osnovnog školstva (33; obuhvatila je, naprotiv, i ostale vrste škola, osobito srednje); »već od 1850. više nije bilo političkih listova sa samostalnim programima« (44: do 11. II 1850. izlazi još Slavenski jug, a do travnja 1852. Südslavische Zeitung, kako to autor i sam konstatira).

nastavnikom, što je najzad urodilo njegovim trajnim umirovljenjem u 38. godini života. Ako se danas može s mnogo razloga izreći sumnja u to da li bi Trdina u prvom slučaju mogao zauzeti ono istaknuto mjesto koje mu u slovenskoj književnosti pripada, njegov odnos prema A. Mažuraniću ne može se u prikazu njegova života i rada ostaviti neobjašnjenim.

Prevodilac, dakako, nije bio dužan da o tom zamršenom slučaju opširnije govori, ali se njegova tvrdnja da je Mažuranić, tobože, Trdinu »prokazao« višoj vlasti kao »teškog oporbenjaka i neprijatelja austrijske vlasti« (289), mora ocijeniti kao neopravdana. On se pri tome pouzdao u sud Janeza Logara, izdavača Trdinina »Zbranog dela«, koji je još 1959 (XII sv., 477) sveo problem na isključivo politički antagonizam i zaključio da »arhivalno gradivo kaže« kako Trdina Mažuraniću »ni bil krivičen«. Ustvrđio je, štoviše, da se Mažuranić u službenim spisima »plačljivo žalio« (jokavo tolažil) i na svoje profesore i na đake »in proti njim iskal gradivo celo s pomočjo reške policije«.

Međutim, arhivska građa koju je potpisani, zamoljen od slovenskih povjesničara prije 1954. i od samog prof. Logara, priredio za objavljivanje, ne potvrđuje ovu osudu. Ta je građa ostala, doduše, do danas neobjavljena, ali je rezultat ovih istraživanja dovoljno jasno i nepristrano iznesen 1954 (!) u naprijed navedenom prilogu potpisanoga, objavljenom u »Zgodovnskom časopisu«. Na žalost, ni J. Logar ni T. Potokar nisu taj rezultat uzeli u obzir, a navedeni prilog nisu ni spomenuli.

Istu je sudbinu A. Mažuranić doživio i u kritičkom »portretu« koji je Milan Moguš 1978, povodom internac. kongresa slavista održanog u Zagrebu, izradio o A. Mažuraniću, iako je — za razliku od negativnog, ali pristranog Trdinina suda — ocijenio njegov znanstveni rad veoma povoljno. Moguš se zadovoljio time da Logarovo mišljenje, prvi put izrečeno još 1957, o isključivo političkoj podlozi sukoba između Trdine i Mažuranića primi kao moguće.²

Prema tome, predaja skupljene arhivske građe o Trdininu slučaju javnosti neophodno je potrebna.

Jaroslav Šidak

MIROSLAV BRANDT, SREDNJOVJEKOVNO DOBA POVIJESNOG RAZVITKA (OPĆA POVIJEST SREDNJEGA VIJEKA), Zagreb 1980 (1981), Sveučilišna naklada Liber, 716 stranica.

Nedostatak djela koje bi na našem jeziku prikazivalo opću povijest srednjega vijeka osjećali su već dugo kako studenti, tako i nastavnici povijesti, a dakako i znanstveni radnici. Prvi i jedini pokušaj koji je prethodio ovome poduzeo je na razmeđu stoljeća Natko Nodilo, započevši objavljivanje opširno zamišljene povijesti evropskog srednjovjekovlja. Djelo je trebalo biti rezultat kolektivnog rada, ali su napokon objavljene samo tri opsežne Nodilove knjige (Historija srednjeg vijeka za narod hrvatski i srpski; knj. I, Rimski svijet na domaku propasti i varvari, Zagreb 1898; knj. II, Bizantija i germanski zapad do smrti cara Justinijana I, Zagreb 1900; knj. III, Varvarstvo otima mah nad Bizantijom, do smrti cara Heraklija, Zagreb 1905). Novih pokušaja nije bilo do pojave Brandtove knjige, ali se stoga manjak takve literature nastojao nadomjestiti prevođenjem. Od objavljivanja jedinog poslijeratnog prijevoda jednog priručnika (A. D. Udalcova, S. A. Kosminski i O. L. Vajnštajn, Istorija srednjeg veka, Beograd 1950)

² Logarovo se mišljenje (Zbrano delo J. Trdine 3, 625) »može prihvatiti« (M. Moguš, Antun Mažuranić. Kritički portreti hrvatskih slavista. Zagreb 1978, 14).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Preplate i narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — prosinac 1982.